LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO GENERALINIAM DIREKTORIUI
Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijai
Didžioji g. 17/1, LT-01128 Vilnius

PAREIŠKĖJAS:
Grant Arthur Gochin
10900 Winnetka Avenue
Chatsworth, CA 91311, JAV
El. paštas: ggochin@gmail.com
Tel. +1 818-625-6513
Lietuvos Respublikos pilietis

PRAŠYMAS PERŽIŪRĖTI ANTANUI BALTŪSIUI-ŽVEJUI PRIPAŽINTĄ KARIO SAVANORIO STATUSĄ

2026 m. rugsėjo 27 d.

Gerbiamasis Generalini direktoriau,

Prašau pradėti Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos darbo reglamento 22 punkte numatytą procedūrą dėl Antanui Baltūsiui-Žvejui (g. 1915 m. balandžio 8 d. Gulbiniškiuose, Pilviškių vls., m. 1948 m. vasario 1 d.) 1997 m. gruodžio mėn. po mirties pripažinto kario savanorio statuso, įvertinti prie šio prašymo pateikiamą dokumentinę medžiagą ir priimti motyvuotą sprendimą.

Kartu prašau pateikti šio prašymo VI skyriuje nurodytus dokumentus, reikalingus statuso pripažinimo aplinkybėms nustatyti.

I. PRAŠYMO TEISINIS PAGRINDAS

Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 1 punktas nustato, kad statusas nepripažįstamas asmenims, kurie įvykdė karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui, „įsakė žudyti ar žudė taikius gyventojus arba dalyvavo darant šiuos nusikaltimus“. Ši nuostata į įstatymą įtraukta jį išdėsčius nauja redakcija (2007 m. birželio 28 d. įstatymas Nr. X-1235, įsigaliojęs 2008 m. sausio 1 d.), t. y. po to, kai A. Baltūsiui-Žvejui buvo pripažintas statusas.

Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos darbo reglamento 22 punktas nustato: „Paaiškėjus, kad yra neteisėtai pripažintas kario savanorio, laisvės kovų dalyvio ar nukentėjusio asmens teisinis statusas, Komisijos posėdyje priimamas sprendimas siūlyti Centro generaliniam direktoriui savo įsakymą dėl šio teisinio statuso pripažinti netekusiu galios.“

Pats Centras jau yra aiškinęs, kad 6 straipsnio 2 dalies 1 punktas gali būti pagrindas iš naujo vertinti 1997 m. pripažintą statusą. 2014 m. gruodžio 19 d. Centras, remdamasis šia nuostata, prašė Generalinės prokuratūros kreiptis į Vilniaus apygardos administracinį teismą dėl Centro 1997 m. įsakymo, kuriuo kario savanorio statusas pripažintas Juozui Krikštaponiui (Krištaponiui), panaikinimo (M. Pocius, Genocidas ir rezistencija, 2022, Nr. 1(51), p. 25–26).

Šiuo prašymu nekeliu klausimo dėl A. Baltūsio-Žvejo baudžiamosios atsakomybės. Klausimas yra administracinis: ar dokumentais patvirtinta jo tarnyba 1942–1943 m. yra suderinama su statuso, kurio įstatymas nepripažįsta asmenims, dalyvavusiems darant įstatyme nurodytus nusikaltimus, išsaugojimu.

II. DOKUMENTAIS PATVIRTINTA TARNYBA 1942–1943 M.

1. 1942 m. A. Baltūsis tarnavo vėliau 252-uoju pavadintame lietuvių policijos batalione, kuris buvo formuojamas Kaune nuo 1942 m. gegužės. Istorikas Andriejus Stoliarovas, remdamasis Lietuvos archyvų dokumentais, nurodo, kad 1942 m. gegužės 20 d.–birželio 20 d. jaunesnysis leitenantas Antanas Baltūsis su 36 kariais vykdė specialias užduotis Alytaus apskrityje prieš partizanus ir žydus, o po to lietuvių apsaugos dalinių ryšių karininkas paskelbė jam ir kitiems padėką už drąsų ir sumanų pavestų užduočių vykdymą („Daugiau informuokime Tėvynę. Kauno apygarda“, Karys, 1942, Nr. 38 (1147), p. 7).

2. Tuo pačiu metu kiti to paties dalinio būriai Jonavos ir Valkininkų apylinkėse sugavo ir nužudė besislapstančius žydus. 1942 m. spalio mėn. bataliono būrys Vilniuje saugojo žydus jų šaudymo metu; grįžus bataliono vadas mjr. Bronius Bajeričius prašė vokiečių ryšių karininko daugiau neskirti batalionui tokių nusikalstamų užduočių. Batalionas liko vokiečių tarnyboje.

3. Vokiečių tvarkos policijos vado Lietuvoje 1943 m. kovo 19 d. įsakymu A. Baltūsiui suteiktas policijos leitenanto laipsnis. Maždaug nuo 1943 m. balandžio mėn. jis vadovavo bataliono 3-iajai kuopai. Tai patvirtina ir paties Centro 2017 m. monografija (A. Bubnys, Lietuvių policijos batalionai 1941–1945 m., p. 155).

4. Nuo 1943 m. vasario pabaigos batalionas saugojo Maidaneko koncentracijos stovyklą. Centro monografijoje nurodoma, kad bataliono kariai kasdien budėjo sargybos bokštuose, patruliavo palei spygliuotą vielą, konvojavo kalinius į darbus ir lydėjo transportus iš Liublino į stovyklą; 1943 m. vienas bataliono būrys į Maidaneką nuvarė 5000–6000 žydų koloną (p. 157–158). Rūtos Trimonienės parengtoje biografijoje, paskelbtoje Centro interneto svetainėje, pripažįstama, kad A. Baltūsis, eidamas būrio ir kuopos vado pareigas, privalėjo rūpintis savo pavaldinių skirstymu įvairioms sargybų tarnyboms.

5. Bataliono narių parodymuose aprašoma sargybų rotacija, apėmusi sargybą prie krematoriumų ir dujų kamerų. A. Stoliarovas, taikydamas šiems sovietinių tardymų šaltiniams būtiną kritiką, daro išvadą, kad bataliono kariai saugojo dujų kameras ir krematoriumus tiesioginio naikinimo metu.

6. Istorikas Mindaugas Pocius Centro žurnale Genocidas ir rezistencija (2022, Nr. 1(51), p. 32 ir 128 išnaša) nurodė, kad yra archyvinių duomenų, bylojančių apie A. Baltūsio dalyvavimą Holokauste (vadovavo apsaugos kuopai Maidaneko koncentracijos stovykloje), remdamasis LYA, f. K-1, ap. 58, b. 22380/3, l. 10–11, ir padarė išvadą, kad tokie atvejai liudija sistemines valstybės istorijos politikos klaidas, kurias reikės atitaisyti.

III. CENTRO PATIES ŽINIOS

1. 2012 m. liepos 25 d. Centras raštu informavo Lietuvos žydų bendruomenę, kad yra archyvinių duomenų apie J. Krikštaponio ir A. Baltūsio dalyvavimą Holokauste (M. Pocius, min. veik., p. 24).

2. 2015 m. sausio 11 d. LRT laidoje „Savaitė“ tuometinė Centro generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė pripažino, kad tuo metu, kai buvo pripažįstami statusai, karininkų veikla nacių okupacijos metais nebuvo tiriama.

3. M. Pocius nurodo, kad Vyriausybė ir Prezidentūra, suteikdamos apdovanojimus ir laipsnius šiems vadams, pasitikėjo Centro teikimu, nors Centras nebuvo atlikęs išsamaus jų biografijų tyrimo (min. veik., p. 24).

4. Dėl J. Krikštaponio Centras 2014 m. kreipėsi į Generalinę prokuratūrą. Dėl A. Baltūsio-Žvejo analogiško Centro kreipimosi ar viešai paskelbto statuso peržiūros sprendimo man nepavyko rasti.

5. 2015 m. balandžio mėn., praėjus keliems mėnesiams po T. B. Burauskaitės interviu ir jau po 2012 m. Centro rašto apie archyvinius duomenis, Centras oficialioje atmintinų datų skiltyje pagerbė A. Baltūsį-Žvejį kaip partizanų pulkininką ir Tauro apygardos vadą. 2025 m. balandžio 8 d., praėjus trejiems metams po to, kai paties Centro žurnale buvo paskelbta M. Pociaus išvada apie archyvinius duomenis, rodančius A. Baltūsio dalyvavimą Holokauste, Centras vėl jį paminėjo tik kaip Tauro apygardos vadą.

IV. KO ŠIS PRAŠYMAS NETEIGIA

Neteigiu, kad A. Baltūsis asmeniškai ką nors nužudė. Neteigiu, kad jis ar jo kuopa dalyvavo 1943 m. lapkričio 3 d. žudynėse Maidaneke. Šis prašymas nesiremia teiginiais apie A. Baltūsio veiklą Pilviškiuose 1941 m.; esami duomenys apie tą laikotarpį yra nepakankami.

Nekvestionuoju A. Baltūsio-Žvejo vaidmens pokario pasipriešinime ir jo žūties 1948 m. Statuso peržiūra nereiškia jo biografijos ištrynimo. Klausimas yra tas, ar statusas, kurio įstatymas nepripažįsta asmenims, dalyvavusiems darant įstatyme nurodytus nusikaltimus, gali būti išsaugotas žinant dokumentais patvirtintą jo tarnybą 1942–1943 m.

V. TEISMO NUOSPRENDŽIO NEBUVIMAS NĖRA REABILITACIJA

A. Baltūsis-Žvejys niekada nebuvo teistas ir negalėjo būti teisiamas po mirties. Tai nereiškia, kad jo tarnyba buvo ištirta ir pripažinta nepriekaištinga. Įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 1 punktas nereikalauja apkaltinamojo nuosprendžio; jis reikalauja įvertinti, ar asmuo dalyvavo darant įstatyme nurodytus nusikaltimus. Būtent šį vertinimą, kurio 1997 m. nebuvo atlikta, prašau atlikti dabar.

VI. PRAŠOMI DOKUMENTAI

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją ir duomenų pakartotinio naudojimo įstatymu, prašau pateikti:

1. Centro generalinio direktoriaus 1997 m. gruodžio mėn. įsakymo (ar kito akto), kuriuo A. Baltūsiui-Žvejui pripažintas kario savanorio statusas, kopiją, nurodant akto datą ir numerį.

2. Komisijos išvados ar rekomendacijos dėl A. Baltūsio-Žvejo statuso pripažinimo kopiją ir atitinkamo Komisijos posėdžio protokolo išrašą.

3. Statuso pripažinimo bylos medžiagą: prašymą pripažinti statusą, biografinę pažymą ir visus dokumentus, kuriais remtasi priimant sprendimą. Gyvų asmenų asmens duomenis prašau užtušuoti, jei jų atskleidimas neleidžiamas.

4. Informaciją, ar statusas po jo pripažinimo buvo kada nors peržiūrėtas, ir, jei taip, atitinkamų dokumentų kopijas.

5. Centro 2012 m. liepos 25 d. rašto Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenei kopiją.

6. Informaciją, ar A. Baltūsio-Žvejo kario savanorio statusas šiuo metu Centro registruose laikomas galiojančiu, ir kokiu įrašu ar administraciniu aktu tai patvirtinama.

Jeigu visa ar dalis 1997 m. bylos nėra išlikusi, prašau aiškiai nurodyti, kuri dalis neišlikusi, ar ji buvo perduota kitai institucijai, ar jos saugojimo terminas buvo pasibaigęs, ir kokiu pagrindu dokumentai nebesaugomi. Jei dalis dokumentų negali būti pateikta, prašau pateikti likusią dalį ir motyvuotai nurodyti atsisakymo pagrindą bei skundo pateikimo tvarką. Dokumentus prašau pateikti el. paštu ggochin@gmail.com.

VII. KONKRETŪS PRAŠYMAI

1. Užregistruoti šį prašymą kaip formalų prašymą peržiūrėti A. Baltūsiui-Žvejui pripažintą kario savanorio statusą.

2. Perduoti šį prašymą Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijai, kad ji pagal darbo reglamento 22 punktą įvertintų, ar statusas pripažintas neteisėtai, atsižvelgiant į Įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 1 punktą.

3. Komisijai pateikti prie šio prašymo pridedamą pirminę medžiagą, o ne vien ankstesnes Centro publikacijas ar biografijas.

4. Komisijai nustačius, kad statusas pripažintas neteisėtai, pripažinti 1997 m. statuso pripažinimo įsakymą netekusiu galios, kiek jis susijęs su A. Baltūsiu-Žveju.

5. Jeigu Centras manytų, kad darbo reglamento 22 punktas netaikytinas todėl, kad Įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 1 punktas įsigaliojo po 1997 m. statuso pripažinimo, arba kad statusui panaikinti reikalingas teismo sprendimas, motyvuotai nurodyti: a) ar Centras laiko A. Baltūsio-Žvejo statusą teisėtai galiojančiu nepaisant dabartinės 6 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostatos; b) kaip toks aiškinimas suderinamas su Centro 2014 m. pozicija J. Krikštaponio 1997 m. statuso atžvilgiu; c) kokia kita teisinė procedūra taikytina, jei 22 punktas nėra tinkama priemonė, ir ar Centras pats kreipsis į administracinį teismą, kaip jis 2014 m. prašė padaryti dėl J. Krikštaponio statuso.

6. Pateikti šio prašymo VI skyriuje nurodytus dokumentus.

7. Jeigu prašymo nuspręsta netenkinti, priimti motyvuotą rašytinį sprendimą, atsakant į pagrindinius šiame prašyme nurodytus dokumentinius ir teisinius klausimus, ir nurodyti jo apskundimo tvarką.

8. Informuoti mane apie prašymo registracijos numerį, jo perdavimą Komisijai, Komisijos posėdžio datą ir priimtą sprendimą.

VIII. PRIEDAI

Priedas 1. G. A. Gochin, „Lithuania Made a Majdanek Company Commander a Colonel. Its Genocide Centre Called the Gas-Chamber Evidence ‘Tales’“, 2026 m. rugsėjo 27 d. – konsoliduota įrodymų apžvalga su šaltinių nuorodomis.

Priedas 2. A. Stoliarovas, „Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 252-asis (Kauno) batalionas“, Kauno istorijos metraštis, 2008, t. 9, p. 283–295.

Priedas 3. M. Pocius, „Juozas Krikštaponis (Krištaponis) – dalyvavimo Holokauste klausimas ir istorinio atminimo problema“, Genocidas ir rezistencija, 2022, Nr. 1(51), p. 7–38.

Priedas 4. A. Bubnys, Lietuvių policijos batalionai 1941–1945 m., Vilnius: LGGRTC, 2017, p. 155–160, 187–188 (ištraukos).

Priedas 5. R. Trimonienė, „Antanas Baltūsis-Žvejys 1915 04 08–1948 02 01“, LGGRTC.

Priedas 6. LRT laidos „Savaitė“ 2015 m. sausio 11 d. interviu su T. B. Burauskaite (nuoroda ir ištrauka).

Priedas 7. Centro atmintinų datų skiltys, 2015 m. balandžio ir 2025 m. balandžio 8 d. (išsaugotos kopijos).

Priedas 8. Kopija: 2026 m. rugsėjo 27 d. prašymas Respublikos Prezidentui dėl A. Baltūsio-Žvejo valstybės apdovanojimų ir pulkininko laipsnio peržiūros.

IX. BAIGIAMOJI PASTABA

Centras 1997 m. pripažino šį statusą netyręs A. Baltūsio-Žvejo tarnybos nacių okupacijos metais; tai 2015 m. pripažino pati Centro generalinė direktorė. 2012 m. Centras raštu patvirtino, kad yra archyvinių duomenų apie jo dalyvavimą Holokauste, o 2022 m. tai paskelbė Centro žurnalas. Prašau atlikti vertinimą, kurio 1997 m. nebuvo atlikta, ir priimti sprendimą pagal įstatymą.

Pagarbiai,

Grant Arthur Gochin
Lietuvos Respublikos pilietis
ggochin@gmail.com
+1 818-625-6513

Grant Gochin

27 Sep 2026